

Олександра МАЛАШ

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
вул. Грушевського, 4, м. Київ, 01001, Україна
Електронна пошта: darmodej@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5726-5646>

ПРАВО НА ІМ'Я: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НЕОФІЦІЙНОЇ АНТРОПОНІМІЇ У XXI СТОЛІТТІ

Стаття присвячена варіативності неофіційних особових імен українців та пов'язаним з нею психологічним аспектам міжособистісної взаємодії.

Ім'я — не лише суспільно-культурне явище, а й одна з актуальних проблем мовної комунікації. На виборі імені позначаються національні, релігійні, соціальні, психологічні установки людини. Антропонім, обраний самим носієм, оприявнює певні особистісні риси, уподобання, орієнтири.

Неофіційні антропоніми, з одного боку, забезпечують людині відносну свободу вибору у плані самоідентифікації, з другого, — наділяють тим самим ступенем свободи співрозмовника, що інколи призводить до нехтування бажаннями самого носія імені та, як наслідок, — прихованої чи відвертої агресії, конфліктів.

При аналізі висловлень (дописів та коментарів) у соціальній мережі Facebook, яка натеper належить до найпопулярніших каналів транслявання суспільної думки, ми виявили посилене акцентування уваги українців на їхніх неофіційних іменах. І хоча ця проблема не є новою (повідомлення, закладені в неофіційні антропоніми, доносили до аудиторії в різний час творці української літератури), у XXI ст. вона постала частиною антропоцентричного світогляду. Дотримання побажань носія щодо конкретного імені визначають як вияв емпатії, поваги до гідності людини, її національної, соціальної, культурної позиції. Блогери, користувачі Facebook діляться історіями врахування чи неврахування їхнього вибору неофіційного імені у повсякденній комунікації, обстоюючи важливість права бути почутими.

Методи відстороненого та залученого спостереження дозволили виокремити найпоширеніші тенденції у ставленні до власних неофіційних імен. Ці реакції безпосередньо пов'язані з потребою мовно-культурної сепарації, що особливо актуально в умовах боротьби за національне виживання й самоствердження.

Ключові слова: українська мова, ономастика, антропонімія, неофіційне ім'я, комунікація, мовно-культурний код, соціальні мережі.

Одна з перших фраз, яку чує клієнт від менеджера з надання товарів або послуг, звучить так: «Скажіть, будь ласка, як я можу до вас звертатися?». І при вдумливому аналізі цього запитання виявляється, що його сенс відрізняється від звичного нам, традиційного: «Як вас звати?». Адже йдеться не про те, як людину ідентифікує хтось інший, а про її самовизначення, про ті сенси, які носій імені сам у нього закладає. Озвучуючи власне ім'я таким, яким його бажаємо чути на свою адресу, ми передбачаємо й наявність пев-

Цитування: Малаш О. Право на ім'я: проблемні питання української неофіційної антропонімії у XXI столітті. *Мовознавство*. 2024. № 2. С. 77–86. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-335-2024-2-008>

Citation: Malash O. (2024). Pravo na im'ia: problemni pytannia ukrainiskoi neofitsiinoi antroponomii u XXI stolitti [Right to choose a name: topical issues of Ukrainian informal anthroponymy in the 21st century]. *Movoznavstvo*, (2), 77–86. [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-335-2024-2-008>

Стаття опублікована за ліцензією CC BY-SA 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>)

ного емоційно-сміслового навантаження, тож надаємо особливої ваги тому, щоб і з семантичного, і з психологічного, і з культурного боку ми самі та наш співрозмовник сприймали це ім'я однаково.

Нашим сучасникам здебільшого не властива фанатична віра в те, що власне ім'я визначає долю чи що дитина не має душі, доки не отримає імені. Проте ставлення до власного імені лишається й нині досить серйозним, адже воно — виразник нашої індивідуальності, яка, своєю чергою, вбирає в себе сукупність найрізноманітніших характеристик — етнічну й гендерну належність, вік, суспільні, релігійні, національні, мистецькі погляди, риси вдачі. Людина не обирає офіційного імені, з яким її реєструють при народженні¹. Однак вона може впливати на те, як до неї звертатимуться співрозмовники, вибудовувати прийнятний для неї спосіб взаємодії з іншими. І з цієї позиції варіант *Женя* не буде тотожним варіантові *Жека* чи *Євгенко*, хоча обидва вважатимуться похідними від повного (паспортного) імені *Євген*, а мешканка Одеської області, болгарка *Анастасія* наполягатиме на розмовному варіанті *Наца*, як прийнято у їхній родині чи їхньому селищі, й відкидатиме варіант *Настьона*, ближчий російськомовному простору.

Утім, життєвий досвід багатьох із нас показує, що впливати на те, як нас мають називати, не завжди вдається. І якщо для підтвердження офіційного імені (саме *Кость*, а не *Костянтин*, *Талісья*, а не *Таїсія*, *Назарій*, а не *Назар*, *Ганна*, а не *Анна*) досить показати посвідчення особи, то з неофіційними іменами складніше, адже документа, який би засвідчував, що людина хоче бути саме *Вітою*, а не *Вікусею*, чи воліє називатися не *Сашком*, а *Санею*, носій імені пред'явити не може. Антропоніми, не зафіксовані в документах державного зразка, називають неофіційними або неформальними, хоча деякі дослідники до неофіційної антропонімії відносять лише прізвища. Варіанти імен, використовувані для ідентифікації людини в різноманітних сферах життя — в родинному колі, серед друзів та колег тощо, — впливають на особистість носіїв не менше, ніж ті, що записані в метричних документах. З теплом згадує Л. Глібов своє домашнє наймення *Льолик* [Леонід Глібов... : 3]; Леся Українка, домашнім ім'ям якої було *Лося*, у першому у своєму житті листі, написаному до дядька М. Драгоманова, пише: «Мене презвали на *Лесю*» (тут і далі курсив наш. — О. М.) (ЛУ).

Неофіційний варіант імені може стати підмогою в інтегруванні людини в соціум. Так, героїня роману І. Нечуя-Левицького «Хмари» обурюється, коли до неї звертаються на повне ім'я: «Хіба ж я свята, щоб мене *Варварою* звати? Мене кличуть *Варкою*» (Н : 253). Героїня роману П. Загребельного «Гола душа», за паспортом *Клеопатра*, мусила називатися *Клавкою*, бо так зрозуміліше її односельцям: «Звали мене тоді *Клавкою*, бо *Клеопатра* — це не для сільської місцевості і не для примітиву» (ЗГ : 8). І навіть поза звичним для неї соціумом за інерцією відповідає новому знайомому: «—*Клео?* — Можна й простіше — *Клава*» (там само : 18). В іншому романі герой з-поміж неофіційних імен героїні шукає те, яке найкраще відображало б і її особистість, і його ставлення до неї: «Я не знаю, як тебе називати <...> *Колега Ледва?* Смішно. *Євдокія?* Мов у паспортному столі. *Явдоха?* Скажеш, що це сільська баба. *Дунька?* Ще гірше. *Дуся?* Чехов так називав Кніппер-Чехову...» (ЗБ : 33).

Українська неофіційна антропонімія була об'єктом досліджень Ю. Карпенка, І. Ковалика, М. Наливайко, Т. Щербини, В. Павлюк, О. Вербо-вещької, В. Тягунової, Н. Шульської та ін. Проте вони зосереджені переважно на прізвиських різного гатунку (відапелятивні, відтопонімі, патронімі,

¹ Відповідно до Сімейного кодексу України, ст. 149 дитина має право змінити ім'я в 16-річному віці.

пропатронімні, гінеконімні, матронімні, проматронімні), рідше — на власне відіменних прізвиськах, що «виникають у результаті різних відхилень у творенні імен» [Наливайко : 10], на «здрібніло-пестливих формах імен» [Ковалик : 218]. Цікаве бачення неофіційних особових імен як засобів художнього увиразнення персонажа презентують Л. О. Белей, А. Вегеш, Ю. Карпенко, Т. Крупеньова, Л. Полюга, В. Калінкін, П. Чучка та ін. Ми ж потребували розгляду неформальної антропонімії в режимі реального часу, а саме — аналізу її як комунікативного феномена, що має певне психологічне підґрунтя.

До «Словника українських імен» І. Трійняка (2005) увійшло 2734 реєстрових офіційних імені, кожне з яких має близько сотні неофіційних варіантів — гіпокористик, деминутивів, пейоративів тощо [Трійняк]. Цей словник став опорним при дослідженні неформальних антропонімів, що функціонують зараз і якими послуговуються сучасні українці віком від 18 до 75 років.

До категорії неофіційних ми зараховуємо утворення різного ґатунку від офіційних особових імен: здрібніло-пестливі (*Марііка* < *Марія*, *Тетяночка* < *Тетяна*); прізвиська, похідні від повного імені (*Оленятко* < *Олена*); прізвиська, похідні від деминутивних варіантів імені (*Вітамінка* < *Віталінка*); гіпокористики: усічені, здрібніло-пестливі, здрібніло-зневажливі, збільшувально-згрубілі (*Соля* < *Соломія*, *Ксю* < *Ксюша* < *Ксенія* (*Оксана*), *Касюня* < *Кася* < *Кассандра*, *Бодька* < *Бодя* < *Богдан*, *Валюха* < *Валя* < *Валентина*); відгіпокористичні прізвиська (*Мишасько* < *Мишко* < *Михайло*, *КруаСанчик* < *Саня* < *Олександр(а)*, *Ірундель* < *Іра* < *Ірина*). До них належать і прізвиська, що виникли при спотвореній автономізації: *Ява* < *Іван*, *Люля* < *Юра*, *Вава* < *Вова* тощо.

Джерельною базою дослідження стали дописи в соціальній мережі Facebook і згуртовані довкола них коментарі однодумців та опонентів. Соціальні мережі, на наш погляд, досить правдиво відображають нинішній стан живої розмовної мови. Адже при спілкуванні в інтернеті, як правило, в учасників немає обмежень та комплексів, пов'язаних з дотриманням мовної норми, вони пишуть так, як можуть, використовуючи форми й варіанти, які їм відомі й близькі. У соціальних мережах люди відвертіші завдяки анонімності. Формат спілкування в інтернеті дозволяє тим, хто відчуває певні труднощі в усній комунікації, вільніше висловлювати свої погляди. Дописи об'єднують довкола тези топікстартера прибічників і противників висловленої ним думки, що дозволяє учасникам дискусії поглянути на ту саму проблему під різними кутами. Хоч антропоніми в інтернет-комунікації вже були об'єктом дослідження Є. Сазонової, А. Попової, Т. Анікіної, О. Балкунової та ін., проте в нашому дослідженні йтиметься не лише про віртуальне, а й про традиційне міжособистісне спілкування, особливостями якого діляться у дописах та коментарях, тож і предмет їхнього обговорення — не так мережеві псевдоніми (нікнейми), як реальні імена.

Використовуючи методи залученого та відстороненого спостереження, ми ознайомилися з позиціями сучасних дописувачів українськомовного сегмента Facebook віком від 18 до 75 років². Нас передусім цікавили такі питання:

1. Як до носіїв імені (далі НІ) звертаються рідні, друзі, колеги, малознайомі люди? Який варіант звертання хотіли б чути самі НІ, і чи завжди їхні бажання збігаються з реальністю?

2. Чи важливо для НІ, щоб до них зверталися саме так, а не інакше? Якщо бажання не збігаються з реальністю, які емоції виникають у НІ?

3. Чи намагалися НІ впливати на інших щодо використання неофіційного імені? Чи були ці намагання плідними?

² Пунктуація, правопис, лексика збережені. Імена, якими самі автори висловлень воліють називатися, подаємо в дужках, коли це необхідно для унаочнення.

4. Чи визначає варіант імені, на думку НІ, ідентичність людини — особистісну, національну, культурну тощо?

У результаті ми отримали найрізноманітніші бачення цієї проблеми, виходячи з дописів та коментарів до них.

I. Неофіційне ім'я: ідентифікація та самоідентифікація. Ім'я в нейтральній комунікації. Ми виявили, що НІ найчастіше чують на свою адресу загальноприйнятні неофіційні варіанти. Частина НІ, однак, підтверджує, що співрозмовники запитували в них, як краще звертатися: «Наші співвітчизники повсякчас питають як мене звати)). Деякі кажуть *Анна*, а я ж *Ганна*)))», «Лише одна викладачка в університеті, на першій же парі запитала всіх Олександр в групі <...> як до нас звертатися. Виявилося, кожна мала свій варіант:))».

Блогери відзначають стереотипні асоціації щодо їхніх імен: «Мене вдома *Натою* називають <...>, теж нічошенько рве шаблон народу і всі намагаються мене *Наташею* назвати» (офіційне ім'я Анастасія), «Вчителі і однокласники <...> вважали, що якщо *Олена*, то крім, як *Лена* по-іншому не скажеш»; «Ну мене теж постійно *Ольгою* намагаються обізвати» (Оляна), «Доводиться ледь не кожному другому пояснювати, що я не *Ілона* <...> і ні, так скорочувати моє ім'я не можна» (Іолана). О. Козинець у романі «Картка Марії» змальовує курйозний випадок хрещення дівчинки Василюни за обрядом, установленим для хлопчиків: «Коли священник <...> запитав її ім'я, хрещені батьки сказали: *Васька*. У купіль дитину не опускали. От священник і подумав, що це хлопчик <...> заніс у вівтар <...>» (ОК : 35).

Співрозмовникам, за свідченням учасників дискусії, досить важко дається розуміння того, наскільки важливим для НІ є саме такий варіант: «Чомусь важко змиритися і вимовити “Єлю”» (Єлена); «Таке враження, що людям язик не повертається сказати *Люба*».

Крім того, НІ пишуть, зазнавали намагань з боку інших нав'язати їм той чи той варіант імені: «Часто стикаюся з пасивно-агресивними ситуаціями, коли мені прагнуть довести, як я мушу зватися;) Вважаю, що ім'я — це святе, не інакше)), «людина сама придумала зручний для себе варіант та ігнорує мої коментарі з цього приводу».

II. Цінність неофіційного імені. Ім'я як особистісний кордон. Дописи та коментарі користувачів Facebook є свідченням поширеності в суспільстві кількох різних бачень цієї проблеми. Нижче наводимо основні тези та їх ілюстрації.

1. *До людини варто звертатися так, як вона сама хоче:* «От чому не називати як людині подобається?», «Скільки людям не кажи, щоб не чіпали імен і звали людей так, як вони самі назвались, ага...», «Якщо людина *Аля*, а не *Саша*, чи *Нюся*, а не *Аня*, то так воно і є», «я так колись відвойовувала право називатись *Альоною*. До 4 класу мене так і звали вчителі та однокласники, а потім змінила школу і стала *Леною*», «Щойно бачу людину, яка краще знає, як треба називати людину, ніж вона сама, одразу такую неперіязнь іспитиваю — кушоць не могу», «син, ласка Божа, залишився *Данилом* і завжди на цьому наполягав», «Мені здається, як людині зручно нехай так і називається. Ви коли знайомитеся ім'я людини питаєте? Думаю, що так. Так ось яке вона назве так і потрібно називати, а нав'язувати — на мою думку, непотрібно», «І дуже образливо, коли люди знають, як її звати, але спеціально називають тим загальноживаним іменем», «якщо людина так зветься, то ніхто не має права її перехрещувати на свій лад», «Коли не знаєш повного імені, то краще звертатися так, як людина сама себе називає. Бо *Тала* може виявитися *Наталією*, *Татик* — *Віталіком*, *Вітасик* — *Віктором*, а *Тритон* — *Маргаритою*».

Іноколи учасники дискусії покликаються на правила доброго тону: «Маєте право зазначити, як Вас називати. Тим більше що до сучасного етикету це правило вже входить».

Варто зауважити, що трактування імені крізь призму етики спілкування — не інновація, впроваджена аж у XXI столітті. Ще І. Франко наголошував цінності імені-знака: «Чоловік у своїм імію має такого товариша на все жите, <...> що супроводить його від колиски до гробової дошки. <...> Ми так старанно заховуємо того товариша, не дозволяємо, щоб його в чім будь укорочено, щоб від нього віднято або до нього додано хоч одну букву, яка для вимови навіть не мала би ніякого значіння» [Франко : 185].

2. *Варіант імені — не надто критична проблема.* Прибічники цього погляду, як правило, не наполягають на тому, щоб до них зверталися саме так, а не інакше: «Це такі дрібниці, гординя і суета. Хай звертаються, як хочуть»; «я не проти різних варіантів — навіть навпаки», «В університеті з подачі однокурсниці стали називать *Люся*. Я спочатку ображалась, виправляла, а потім вирішила, та нехай буде, вірогідно вони мене бачать з таким, більш м'яким іменем». Для них важливіша основна мета комунікації, вони не виправляють співрозмовника, навіть якщо той перекручує офіційне, паспортне ім'я: «<...> змирилася, махнула рукою і слухаю, як до мене поважно *ольганетрівникають*» (Оля, за паспортом — Оляна).

3. *Варіант імені може бути регульований ззовні, це нормально.* Прибічники цієї позиції вважають, що мають право звертатися до іншої людини так, як того вимагають мовні норми, субординація тощо. Наприклад, дорослий використовує щодо дитини варіанти *Кирило, Олекса, Оленка* абощо, попри те що вона звикла до інших варіантів і себе називає інакше: «Не всім подобається. Хтось відразу заявляє: я *Кірілл (Льоша, Лена...)*, хтось усе чудово розуміє, визнає, що так правильніше (правда, повертається у своє середовище, і все стає як завжди)».

4. *Вибір варіанта неофіційного імені для співрозмовника та сприйняття ним цього варіанта залежить від характеру відносин між співрозмовниками.* Сповідуючи цю позицію, НІ проводять чіткі кордони між тими людьми, які мають право звертатися до них так, як хочуть, і тими, які мусять урахувувати побажання самих НІ: «Важливий ступінь близькості. Люди часто перетинають межу і вриваються у особистий простір, як Ви кажете, з екзотичними варіаціями».

Варіант імені, який не подобається, може викликати побічні негативні емоції. Попри загалом жартівливий тон, до якого вдаються учасники дискусії, НІ чітко артикулюють почуття, що виникають у відповідь на звертання до них не на той варіант імені, який вони для себе визначили. Це **неприязнь, обурення**: «Моя дитина *Олександра*, я називаю *Саня* або *Сандра*, і вона сама наполягає, що її звати саме так. Моя родина називає *Саша*, і вона не проти. Чоловікова родина вперто кличе *Олександра*, і ніяк інакше. Людина обурюється, незважаючи на свій вік 8 років», «Дуже не люблю, коли називають *Тамарка* — дуже зневажливо звучить» (Тома); **огіда**: «Мене намагалися називати *Віта, Вічка* (від цього мене взагалі тіпає)» (Вікторія), «Мене все життя кличуть *Ваня*. Однак останні роки я став тяжко переносити цю форму звертання» (Іван), «Мама це ім'я не признавала і коли мене називали *Лена*, її аж передьбургувало»; при імені "*Люся*" аж скули зводить. Брррр»; **роздратування та гнів**: «Коли кажуть "*Танюха*", прибила б))), «За *Люську* у свій бік придушила б», «Терпіть не можу як мене називають *Лена*, ощетиноюсь і гавкаю», «Мені коли кажуть *ксюха*, можу покалічити сильно», «Іноді бісить і я настирно пояснюю, що *Оля* — не зменшене від *Ольга*, а скороченне від *Оляна*»; **образа**: «І образа коли на вулиці кричать: *Ксюха*». НІ вбачають у

небажанні звертатися до співрозмовника так, як він хоче, «відсутність навіть не емпатії, а банальної цікавості до мене».

Подібні негативні емоції можуть виникати й у батьків, коли до дитини звертаються не так, як звикли вони та сама дитина: «У мене син Ярослав. Терпіти не можу, коли хтось кличе *Славіком*. Але ще більше нервує, коли кажуть *Ярік*».

Носії імен випробовують різні варіанти онімів на стилістичну й ситуаційну придатність. Часом відповідного варіанта, на їхню думку, бракує: «Сергіям якраз погано, бо нормальних похідних немає. *Сергій* — дуже офіційно, *Сергійко* — дуже “по-домашньому” якогось...».

III. Звертання: комунікаційні невдачі та спроби корекції. Дописи та коментарі, присвячені антропонімії, свідчать про три основні комунікаційні стратегії при спотворенні чи запереченні того чи того варіанта імені.

1. Доведення своєї позиції. *Олександра* стикається з тим, що співрозмовники не асоціюють з паспортним її ім'ям неофіційного *Аля*: «“*Аля*, це ж *Алєвтіна!* На крайняк, *Аліна*.” Вже звикла поправляти». Інколи на допомогу приходять довідкова література: «Я їй (викладачці. — *О. М.*) і словники приносила, і всяких відомих *Аль*, які *Олександри*, називала».

2. Ігнорування неприйняттого для себе варіанта імені. Інколи НІ (зокрема діти) воліють не відгукуватися на варіанти імен, які не подобаються: «Я просто перестала реагувати на інші варіанти мого імені», «Я відгукувалася лише на *Віка* або *Вікторія* і завжди виправляла», «Спочатку навіть не відзивалася на це ім'я, воно було для мене чужим, бо 10 років ніхто мене так не називав», «А я не реауюю. Бо це блін не моє ім'я», «В нас дитина на будь-що не реагує. Або *Ярко*, або *Ярчик*, або *Ярослав*»)).

3. Прийняття варіанта, обраного співрозмовником. Іноді НІ йдуть на компроміс, визнаючи, що до них усе одно не прислухаються: «Мене почали називати *Машею* та *Марусею* у общазі вахтюрши. Виправляти їх не можна, бо потім проблеми <...> тому я кілька років під “прикриттям” жила» (Марина).

IV. Ім'я — плід взаємодії особистого й суспільного в людині. Користувачі Facebook по-різному висловлюють спільну тезу щодо того, що ім'я належить не лише самій людині, а й репрезентує її іншим членам соціуму, повідомляє про вік, стать, вдачу та національно-культурні орієнтири. З усіх відповідей ми виокремили такі основні аргументи:

1. Ім'я розкриває ставлення людини до себе у світі. Частина дописувачів переконана, що ім'я визначає долю людини, її характер. Звідси, на їхню думку, впливає, що повне ім'я характеризує людину зрілу, а гіпокористика — інфантильну. Цієї позиції дотримувалися й класики української літератури — Володимир Винниченко: «Навіть *Льонька* (ах, вибачте, *Леонід Степанович*, без п'яти хвилин лавреат літератури)» (В : 134), Віктор Близнець: «*Льонька* — щось бідненько. Будеш Лендом. Капітан третього рангу *Ленд*. Звучить?» (Б : 28). Аргументи сучасних НІ проти гіпокористик та онімів-демінутивів спираються на сприйняття імені, зокрема, як вікового маркера: «Так, мені щиро здається, що це <...> якийсь інфантілізм (невже в людини немає повного імені?)», «Скорочене, домашнє ім'я людини не може бути її репрезентативом. Воно вносить меншовартість та знецінює звучання повного імені по-батькові. У психології навіть є термін, який описує оцей синдром у жінок, прагнення весь час залишатися молодою, дівчинкою, інфантильною. Їх прагнення заперечувати свій вік та усвідомлення неминучості старіння. Це інколи смішно, як пані, вже у віці, копилить губенята і знайомиться: *Марінка*, *Даша*, *Светік*. Гірше цього тільки манера у селах, кричати через вулиці та паркани: *Гаааалька!* *Наталька!* *Васька!*!».

2. *Ім'я визначає національну ідентичність людини.* Це можуть бути її релігійні погляди: «Недарма зміна релігії вимагала і зміну імені», етнічна належність: «*Майкл Джексон* всюди знаний як *Майкл Джексон*, а не як *Михайло Яксон* чи *Мішель Яксон* чи *Міхаель Яксон*. А в нас?». Дописувачі вважають варіанти імен своєрідним мовним та етнічним кордоном: «*Діма*, він і в Африці — *Діма*. Треба називати українців дійсно українськими іменами», «Всі ці *Сергеї*, *Кіпріли*, *Єгори*, *Савелії* це вже не імена це маркери своїх, і це вже тішить, вони починають відчувати себе в чужому середовищі», «Ім'я *Даша* (*Маша*, *Ксюша*) — явно натякає на російський культурний код. Так і сприймається. Імена навколо, назви і бренди — це той культурний код, який нас оточує. І формує свідомість».

Дописувачі, зокрема й ті, що не мають філологічної освіти, чітко розрізняють для себе українські й російські гіпокористики та пояснюють їхнє походження: «*Вочевидь, Александр — Алексаиша — Саиша — Саишур — Шура*. А взагалі, москвопроблеми. В українців Олександра — це *Олеся* чи *Леся*».

Інокли учасники дискусії вдаються до принципу взаємності, закликаючи українців ставитися до іноземних варіантів імені так, як самі іноземці ставляться до українських: «А чому тоді росіяни не називають своїх дітей *Йвась*, *Петро* чи *Нечипор*? Мабуть, тому що їхній мові це незручно...». Також вони натякають на відповідальність публічних осіб за вибір того чи того варіанта імені для себе: «Як вам подобається, коли доросла публічна людина презентує себе іменем *Даша*, *Маша*, *Ксюша*? <...> навіщо мавпувати російське скорочення та ще й рекламувати його?», бачать в іменах національну чи іншу символіку, яку російські гіпокористики перекреслюють: «Ім'я *Леся*, чи *Лесь* — це стилізовано-українське, яке несе посил: "я українець", як і ім'я *Антін*. А от ім'я *Женя* <...> каже: "я мальчик-колокольчик"».

Часом, обґрунтовуючи свою позицію, дописувачі покликаються на авторитетних осіб — переважно на І. Фаріон³: «Національні форми імен, зокрема і пестливі — і тут я абсолютно згоден з Іриною Фаріон — важлива частина ідентичності. Ну от не почуваюсь я *Серьожою* чи *Серим*, і хоч мені заплати, вже не почну!», «І нехай нам не затикають роти, коли такі як Ірина Фаріон каже: в Україні ВЖЕ НЕМА жодного певного місця, де панує українська мова і де наші діти чують свої природні імена».

Інші ж визнають за дітьми право називатися так, як ті вважають за потрібне, принагідно відзначаючи, що прив'язаність саме до такого варіанта імені в людини може сформуватися ще в дитинстві: «Я її пробував називати *Марічкою* — вона не захотіла. Каже, з дитинства батько її *Машою* кликав — от вона так і звикла».

Сприймати ім'я як частину національно-культурного коду нас закликають і з творів класичної української літератури. У п'єсі Г. Квітки-Основ'яненка «Шельменко-денщик» героїня чітко розрізняє «малоросійські» (українські) та «великоруські» (російські) імена: «Вообрази, что хозяйка меня и теперь так же называет, как до моей поездки в Петербург: *Горпинка!* Ах, какая малороссиянка!» (К). Автори або їхні персонажі повстають проти іноземних варіантів імені, нав'язаних польськомовними панями: «Вона вже панна покойова, уже *Марисею* зовуть, а не *Мариною*» (Ш : 259), французькими гувернантками: «*Михайло*. Ні, мамо; *Зінька*, як собака, лізе у вічі; до паскудства розбещена! Анна Петрівна. Что за выражения? *Зінька!* Паскудство! <...> *Михайло*. Нехай буде й по-модньому — *Зізі*, хоч, на мене, вона більше підходить до зінського щеняти» (С : 12), родичами-росіянами: «*Оксана*. *Ванька?* Чому ж би не *Івась?* Ганна. Так тут зовуть, та й ми вже звикли».

³ Відео 2010 р. під назвою «Фаріон ставить дитсадок на вуха», «Фаріон рулить у дитячому садочку» спеціально присвячені бесіди з вихованцями Львівського ДНЗ № 67 про те, чому не варто використовувати російські форми скорочення імен замість українських.

Він і сам так звик. Мене ж матуся тільки та Степан зовуть іще *Ганнусею*. Оксана. А як же ти тут звешся? Ганна. *Аннушка*. Оксана. <...> А як по-їхньому *Оксана* буде? Ганна. *Аксинья* чи *Аксюша*. Оксана. Щось негарно. Оксана мовби краще. Ти, Ганнусю, мене таки Оксаною зови» (У : 20–21). Табувати український варіант імені на користь російського змушені й українці, що за сталінських часів переїхали до Москви та обіймають високі посади — щоб не бути звинуваченими у буржуазному націоналізмі: «Мій *Івасик*... чи то пак *Ванечка*» (В : 147).

Ім'я розглядають як національний ідентифікатор і діячі науки. І. Огієнко закликав українців-мігрантів дбати про збереження особового імені «в повній національній формі», наголошуючи, що «найменша тут зміна, — то вже крок до винародовлення» [Огієнко : 39]. О. Пономарів у статті «Написання імен українською треба закріпити законом» пише: «Християнські імена у кожного народу мають свою фонетичну оболонку. І в нас <...> вони мали українську оболонку. А тепер незрозуміло яку мають, бо людей записують хтозна як: Данііл замість Данило, або Даня пишуть» [Глуховський]. Н. Попович, ілюструючи випадки зросійщення українських прізвищ та прізвиських творами класичної української літератури, називає це явище «влучним антропонімічним засобом національного відступництва» [Попович].

3. *Проблеми антропонімії варто відмежовувати від мовно-політичних*: «Людина не може переписати минуле чи відхреститися від батьків, адже це буде брехнею і дуже гидкою. Тому *Даша* Малахова — це *Даша* Малахова, а її тато патріот України», «Знаю я *Машу* з одного західноукраїнського міста. Вона справжня українка, патріотична і творча людина» та навіть: «Підзадрали пуристи, яким головне щоб звучало українськіше».

Патріотичні погляди не зобов'язують блогерів «українізувати» власні імена спеціально. Дописувачі жартома вимагають послідовності від тих, хто надто буквально сприймає ідею українізації антропонімікону: «Відсотків 80% приблизно імен в Україні іноземного походження. Якщо не більше. На мою думку, якщо чувака звати не щось нахшталт *Ярополк* чи *Мудрослав*, він не має права прискіпуватись до походження імен інших людей».

Підсумовуючи актуальні питання антропонімії українців на прикладі висловлювань у соціальних мережах, бачимо, що ім'я людини є комплексною проблемою, в якій багато важить суспільно-психологічний та комунікаційний аспекти. Ім'я — і в тім числі неофіційне, — для носія часто постає складником його ідентичності — культурної, національної, соціальної, а насамперед особистісної — і може ставати предметом боротьби, приводом для явного чи прихованого спротиву з боку пересічних українців та для відстоювання права вважати свій варіант коректним, а інші варіанти — наслідком психологічних викривлень (гіпокористики = інфантильність), залежність від чужого культурного поля (російські неофіційні антропоніми = відсутністю патріотичних почуттів).

ЛІТЕРАТУРА

- Глуховський М. Мовознавець Олександр Пономарів: Написання імен українською треба закріпити законом. Бо що це за імена — Данііл чи Крістіна? Главком. URL: <https://cutt.ly/PIuS54m> (дата звернення: 17.06.2021).
- Ковалик І. Словотвір особових імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення). *Територіальні діалекти і власні назви*. Київ : Наук. думка, 1965. С. 216–225.
- Леонід Глібов – дітям / упоряд.: О. Волосевич, В. Горбатюк. Львів : Апріорі, 2017. 76 с.
- Наливайко М. Неофіційна антропонімія Львівщини : автореф. дис. ...канд. філол. наук. Київ, 2011. 21 с.
- Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. *Рідна мова* / упоряд. М. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2010. С. 33–88.
- Попович Н. Літературно-художня антропонімія української драматургії

XIX–XX ст. : автореф. дис...канд. філол. наук. Ужгород, 2004. URL: <https://cutt.ly/iUuSMZi> (дата звернення: 01.06.2021).

Трійняк І. Словник українських імен. Київ : Довіра, 2005. 509 с.

Франко І. Причинки до української ономастики. *Науковий збірник присвячений професорові Михайлові Грушевському учениками й прихильниками з нагоди його десятилітньої наукової праці в Галичині (1894–1904)*. Львів, 1906. С. 185–214.

ДЖЕРЕЛА

- Б Близнець В. Звук павутинки. *Звук павутинки : повість ; Земля світлячків : повість*. 3-тє вид. Київ : Веселка, 2017. С. 9–75.
- В Винниченко В. Слово за тобою, Сталіне! *Оповідання ; роман «Слово за тобою, Сталіне» ; п'єса «Чорна Пантера і Білий Медвідь»*. Київ : Наук. думка, 2001. С. 92–370.
- ЗБ Загребельний П. Брухт. Харків : Фоліо, 2003. 253 с.
- ЗГ Загребельний П. Гола душа. Харків : Фоліо, 2003. 253 с.
- К Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Шельменко-денщик. *Укрліб. Бібліотека української літератури*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2451> (дата звернення 06.06.2021).
- ЛУ Листи Лесі Українки. 1870–80-і рр. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp/188x/1876-2.html> (дата звернення: 11.07.2021)
- Н Нечуй-Левицький І. Хмари. *Нечуй-Левицький І. Твори* : в 3 т. Київ : Дніпро, 1988. Т. 1. С. 103–429.
- ОК Козинець О. Картка Марії : роман. Львів : ЛА «Піраміда», 2020. 288 с.
- С Старицький М. Не судилось. Київ : Yakaboo Publishing, 2017. 166 с.
- У Українка Леся. Боярина : драм. поема. Катеринослав : Друк. І. Вісман та І. Мордхилевич, 1918. 75 с.
- Ш Шевченко Т. Марина. *Кобзар*. Київ : Веселка, 1998. С. 258–262.

Дата надходження до редакції: 25.08.2021

Дата надходження після доопрацювання: 09.09.2022

Дата затвердження редакцією: 13.10.2023

REFERENCES

- Franko I. (1906). Prynchynky do ukraïnskoi onomastyky. *Naukovyi zbirnyk prysviachenyi profesorovi Mykhailovi Hrushevskomu uchenykamy y prykhyl'nykamy z nahody yoho desiatylyitnoi naukovoï pratsi v Halychyni (1894–1904)*. Lviv, 185–214 [In Ukrainian].
- Hlukhovskyy M. (2017). Movoznavets Oleksandr Ponomariv: Napysannia imen ukraïnskoïu treba zakripyty zakonom. Bo shcho tse za imena — Daniil chy Kristina? *Hlavkom*. URL: <https://cutt.ly/PIuS54m> (last accessed: 17.06.2021) [In Ukrainian].
- Kovalyk I. (1965). Slovtvir osobovykh imen v ukraïnskii movi (zdrbnylo-pestlyvi utvorennia). *Terytorialni dialekty i vlasni nazvy*. Kyiv: Naukova dumka, 216–225 [In Ukrainian].
- Leonid Hlibov — ditiam (2017). O. Volosevych, V. Horbatiuk (Comps.). Lviv: Apriori [In Ukrainian].
- Nalyvaiko M. (2011). Neofitsiina antroponimiia Lvivshchyny. Abstract of Cand. of Philol. Sc. dissertation. Kyiv [In Ukrainian].
- Ohienko I. (2010). Nauka pro ridnomovni Aobov'iazky. *Ridna mova*. M. Tymoshyk (Comp.). Kyiv: Nasha kultura i nauka, 33–88. [In Ukrainian].
- Popovych N. (2004). Literaturno-khudozhnia antroponimiia ukraïnskoi dramaturhii XIX–XX st.: Abstract of Cand. of Philol. Sc. dissertation. Uzhhorod. URL: <https://cutt.ly/iUuSMZi> (last accessed: 01.06.2021). [In Ukrainian].
- Triiniak I. (2005). Slovnyk ukraïnskykh imen. Kyiv: Dovira. [In Ukrainian].

SOURCES

- В Blyznets V. (2017). Zvuk pavutyanky. *Zvuk pavutyanky: povist; Zemlia svitliachkiv: povist*. 3rd ed. Kyiv: Veselka, 9–75. [In Ukrainian].
- В Vynnychenko V. (2001). Slovo za toboiu, Staline! *Opovidannia ; roman*

- «Slovo za toboiu, Staline»; p'yesa «Chorna Pantera i Bilyi Medvid». Kyiv: Naukova dumka, 92–370. [In Ukrainian].
- ZB Zahrebelnyi P. (2003). Brukht. Kharkiv: Folio, 2003. [In Ukrainian].
- ZH Zahrebelnyi P. (2003a). Hola dusha. Kharkiv: Folio, 2003. [In Ukrainian].
- K Kvitka-Osnov'ianenko H. Shelmenko-denshchuk. *Ukrlib. Biblioteka ukrainskoi literatury*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2451> (last accessed: 06.06.2021). [In Ukrainian].
- L Lysty Lesi Ukrainky. 1870–80-i rr. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp/188x/1876-2.html> (last accessed: 11.07.2021) [In Ukrainian].
- N Nechui-Levytskyi I. (1988). Khmary. *Tvory v trokh tomakh*. Kyiv: Dnipro, Vol. 1, 103–429. [In Ukrainian].
- OK Kozynets O. (2020). Kartka Marii. Lviv: LA «Piramida», 2020. [In Ukrainian].
- S Starytskyi M. (2017). Ne sudylos. Kyiv: Yakaboo Publishing, 2017. [In Ukrainian].
- U Ukrainka Lesia. Boiarynia. Dramatychna poema. Katerynoslav: Drukarnia I. Visman ta I. Mordkhylevych, 1918. [In Ukrainian].
- Sh Shevchenko T. (1998). Maryna. Kobzar. Kyiv: Veselka, 258–262. [In Ukrainian].

Received: 25.08.2021

Received in revised form: 09.09.2022

Accepted: 13.10.2023

Oleksandra MALASH

O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine

4 Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

E-mail: darmodej@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5726-5646>

RIGHT IN USING THE NAME: TOPICAL ISSUES OF UKRAINIAN INFORMAL ANTHROPNYMY IN THE 21 CENTURY

The paper deals with the variability of the Ukrainians' informal given names, and some psychological aspects of the transpersonal interaction related to it.

A name is not only a social and cultural phenomenon but also one of current challenges of the lingual communication. Choosing a given name is influenced by the national, religious, social, and psychological attitudes. The anthroponym, that was self-some chosen by the person, enlightens personal attributes, preferences, or orienting points.

Informal anthroponyms, in one respect, guarantee a certain liberty to the person in choosing among different ways of self-presentation, but, in other respect, give the same liberty to the interlocutor. Sometimes that brings about disregard of the named person's wishes, and thence to the latent or naked aggression and conflicts.

Analyzing the statements (posts and comments) in Facebook, which is one of the most popular channels for passing the social opinion, we have revealed the heightened attention to informal anthroponyms by Ukrainians. This problem is not fresh, though (messages, hidden inside the informal names, were presented to the audition by Ukrainian writers in all the times), but specifically by the 21st c. it has become a part of the anthropocentric worldview. Meeting the person's wishes for a variant of self-presentation is treated as an empathy, respect for his/her dignity, national, social, and cultural attitudes. Bloggers, Facebook users share stories of how the informal name variant chosen by them is or is not taken into account in the everyday communication, and assert the importance of the right to be heard.

The outside and overt observation methods allowed us to highlight the most widespread trends in attitudes to the given informal names, a part of which is related directly to the demands of the linguistic and cultural separation, which is currently important in the face of the struggle for national and cultural self-esteem.

Keywords: Ukrainian language, onomastics, anthroponymy, informal name, communication, linguistic and cultural code, social media.